

Петрів В. Ю.,
народний артист України, лауреат
Національної премії України ім. Т.Г. Шевченка,
професор

Борейко Г.Д.,
кандидат історичних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний
університет

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджуються шляхи і механізми стимулювання розвитку вітчизняного театрального мистецтва на сучасному етапі, як одного із пріоритетних мистецьких напрямів у збереженні досягнень української сцени.

Ключові слова: театри України, концепція розвитку, творчий процес, репертуарна політика, актори.

Аннотация. Петрив В. Ю., Борейко Г.Д. Пути развития театрального искусства в Украине. В статье исследуются пути и механизмы стимулирования развития отечественного театрального искусства на современном этапе, как одного из приоритетных искусствоведческих направлений в сохранении достижений украинской сцены.

Ключевые слова: театры Украины, концепция развития, творческий процесс, репертуарная политика, актеры.

Annotation. Petriv V.Yu., Boreyko G.D. The ways of development theatrical art in the Ukraine. In this article ways and mechanisms to encourage development of the national theatrical art at the present stage, as one of the priority art directions in the preservation of artistic achievements of the Ukrainian scene, are investigated.

Key words: theaters of Ukraine, concert of development, creative process, repertoire policy, actors.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України життєво необхідним є перехід до інноваційного типу. В таких умовах провідна роль у формуванні людського капіталу відводиться сфері освіти, науки, а також культурній сфері, яка дозволяє усвідомити цілі і моральні орієнтири суспільного розвитку.

Театральне мистецтво сучасної України займає одне із пріоритетних місць у розвитку людського потенціалу, створенні сприятливих передумов для плідного духовного розвитку кожної людини, покращення умов життя українських громадян і якості суспільного середовища.

Однак, на порозі переходу до другого десятиліття XXI століття Україна, як і все світове суспільство, опинилася в умовах фінансово-економічної кризи. Поряд з іншими суспільними сферами діяльності, театрально мистецтво повинно забезпечити в майбутньому десятилітті не тільки збереження досягнень вітчизняної сцени попередніх поколінь, але і дати нові імпульси розвитку театру і як виду мистецтва, і як соціальному інституту, який має відповідати на запити українців. Для цього і мають бути розроблені шляхи і механізми розвитку театрального мистецтва країни.

Аналіз останніх досліджень. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена недостатньою науковою розробкою означеного питання. І хоча у працях дослідників (О. Гриценко, О. Каменець, С. Гнатюк, В. Карлова, А. Леонова, О. Різник, У. Садова, С. Селянов, В. Солодовник, М. Стріха, О. Буценко, В.Троєльнікова, Н. Фесенко, Т. Курило, І. Дзюба, В. Куценко, Л.Т. Шевчук та ін.) дуже часто розглядаються проблеми розвитку найважливіших аспектів формування культурно-мистецьких напрямків та ролі держави в культурному будівництві, проте ці праці стосуються переважно сфери культури загалом. Тому мета цієї статті полягає у визначенні шляхів і механізмів стимулювання розвитку та збереження в умовах економічної кризи досягнень вітчизняного сценічного мистецтва, а в подальшому забезпечення динамічного розвитку театральної справи, як у традиційних для України формах, так і з використанням інноваційних підходів та адаптованого світового досвіду у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Досвід розвинених демократичних країн свідчить, що завдяки виваженій, послідовній державній політиці у мистецько-культурній сфері відбуваються зміни в соціально-економічному, політичному розвитку суспільства. Особливо важлива роль належить культурі та мистецтву в державотворчих процесах, у формуванні єдиного духовного простору, утвердженні гуманістичних цінностей, національної самосвідомості і патріотизму. Національна культура та мистецтво – в широкому розумінні як спосіб життя суспільства в усій його повноті – є важливим чинником національного відродження, саме тим надчасовим явищем, на якому ґрунтуються як духовна спадщина, так і творіння майбутніх поколінь [1], [2], [3].

Однією із найважливіших складових українського культурно-мистецького напрямку є театр, досягнення і здобутки якого відомі далеко за межами України.

Надійшла до редакції 11.06.2012

На кінець 2010 року в Україні функціонувало 140 професійних театрів. Із них 7 театрів опери та балету, 92 – драми та музичної комедії, мініатюр, 41 – дитячих та лялькових. Найбільша кількість театрів знаходиться в Києві – 31, Львові, Одесі, Дніпропетровську, Харкові, Севастополі, Луганську. В кожному із названих міст діє від 4 до 8 професійних театрів.

За роки незалежності в українському театрі відбулися значні зрушення. Статистичні дані свідчать про те, що за період 1990-2010 роки спостерігається незначне зростання кількості українських театрів. Так, за вказаний період їх кількість зросла на 15, із 125 театрів у 1990 році, до 140 у 2010 році.

Помітна тенденція до зростання і за видами театрального мистецтва. У порівнянні із 1990 роком в Україні збільшилося театрів драми та музичної комедії на 10, дитячих та юного глядача на 5 театри. Невтішними є результати щодо відвідування театрів населенням. За останні 20 років помітний різкий спад відвідувачів. Якщо у 1990 році театри України відвідало 17,6 млн. осіб, то у 2010 році 6,6 млн. осіб, що у 2,6 рази менше. Проте, аналіз кількісних показників театрів за період 2000-2010 років свідчить про зміни до зростання, як кількості театрів за їх видами із 131 у 2000 році до 140 у 2010 році, так і відвідувань театрів населенням з 5,7 млн. осіб у 2000 році до 6,6 млн. у 2010 році.

Важливу роль у питанні залучення глядачів посідає реклама. Саме вона має привернути увагу та викликати цікавість, передати інформацію споживачу, щоб кожна вистава могла знайти свого глядача. Відповідно рекламу у вигляді репертуару театрів, необхідно розповсюджувати у різних установах, організаціях, у публічних та спеціально відведених місцях для її розміщення. Ефективною на сучасному етапі, окрім офіційних сайтів, є створення сторінок театрів у соціальних інтернет-мережах з анонсом вистав, коротким описом сюжету твору, виконавцями головних ролей. Такий підхід дозволить значно підвищити рейтинг театрального колективу, викликати його популярність у мистецькому світі, покращити проблему відвідування театрів населенням через залучення нових глядачів.

Невтішними є результати гастрольних маршрутів українських театрів, особливо на міжнародну сцену. Так, у національному звіті про культурну політику України зазначається, що професійні театри України щороку дають близько 30 тисяч вистав. Переважну більшість гастрольних вистав, а їх близько 4000 за рік, вітчизняні театри показують в Україні і близько 200,

поза її межами [4]. Таке згортання міжрегіональних та зарубіжних гастрольних виїздів викликане, насамперед, економічними причинами – різким підвищенням тарифів на транспортні та готельні послуги, а також ускладненою ситуацією переходу митних коридорів.

Важливим професійно-творчим показником театральної культури є репертуарна політика театру, яка визначає творче обличчя будь-якого театального колективу. Театральний репертуар є одним із найбільш значних соціально-художніх та соціально-культурних показників стану театру й ефективності його діяльності, бо саме в ньому концентрується розуміння ним своєї ролі в суспільстві [8, с.115]. Варто зазначити, що аналіз діяльності театрів України свідчить про відсутність єдиної концепції формування репертуару. Репертуар театрів, у переважній більшості, складається із творів класиків української, здебільшого зарубіжної драматургії. Підтвердженням сказаного послужать дані, які свідчать про те, що у театрах Львівського відділення в репертуарі театрів 38% західноєвропейської драматургії та 41,8% української, решта російської; у театрах Донецького регіону західноєвропейської драми – 36,5%, російської – 28%, української – 20%; у театрах Харківського відділення – західноєвропейські п'єси займають 44,2%, російські – 37,5%, українські – 14%. У театрах Криму – 50% драматургії західноєвропейської, інші 50% – російська з домішками української [5]. Майже відсутні твори сучасних драматургів. Зокрема на театральних підмостках із сучасних українських драматургів представлені лише п'єси Н.Нежданой, М. Ладо, А. Крима, О. Ірванця, І. Коваль, О. Мардань та небагатьох інших, які, як зазначають критики, не можна назвати сучасними через їх «...підозріло запліснявіле, позавчорашнє, таке, що ...не в змозі зачепити сучасності», а також через небажання режисерів «говорити зі сцени сьогоденною мовою про сьогоденнє» [5].

У репертуарній політиці вітчизняних театрів не посідає першості і сучасна зарубіжна драматургія. На думку театральних критиків, світ, що змальовує сучасна західноєвропейська драматургія пронизана жорстокістю. Герої, як правило, маргінали або соціальні аутсайтери, мова яких навмисно груба, нерідко присмачена ненормативною лексикою, а проблеми піднімаються із темних глибин реальності [5]. Хоча, водночас, інші вважають, що саме такі п'єси сучасників про життєві реалії і колізії роблять театр гострим, цікавим та сучасним.

Важливою проблемою, з погляду багатьох режисерів, щодо відсутності у театральному репертуарі

Таблиця 1

Кількісні показники за видами театрального мистецтва України за період 1990-2010 роки

	1990	1995	2000	2005	2010
Кількість професійних театрів (включаючи театри-студії), із них:	125	136	131	135	140
Опери та балету	7	7	6	7	7
Драми та музичної комедії	82	89	87	88	92
дитячих та юного глядача	36	40	38	40	41
Кількість відвідувань театрів за рік, млн.осіб.	17,6	8,3	5,7	6,2	6,6

Дані взято із статистичного щорічника за 2010 рік.

драматургії сучасників, є небажання режисерів здійснювати постановки за творами таких авторів через сплату їм авторських гонорарів, оскільки, особисті права авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів літератури і мистецтва регулюються Законом України про «Авторське право і суміжні права» згідно якого «Автор (чи інша особа, яка має авторське право) має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору» [7].

Безперечно, що класичний репертуар має неабияке виховне значення, але театр не може обійтися без творів у яких розглядаються проблеми сучасності. Глядачу необхідно дати можливість бачити на сцені сучасних людей, разом з ними співпереживати сьгоднішні життєві негаразди. Без такого напрямку неможливий повноцінний розвиток усіх видів театрального мистецтва. Саме тому він потребує об'ємної, ціленаправленої та постійної підтримки держави.

Одне із вагомих місць у творчому розвитку театрів посідають театральні фестивалі. Щорічно в нашій країні відбувається десятки всеукраїнських та міжнародних фестивалів, які частково фінансуються з державного та місцевих бюджетів. Організація таких фестивалів переслідує наступні завдання:

- фестивалі являються важливою формою моніторингу розвитку театрального мистецтва;
- активізація фестивального руху сприяє у збереженні культурної спадщини;
- конкурси проведені в рамках фестивалів стимулюють появі нових творчих пошуків;
- сприяють підвищенню виконавського рівня.

Найбільше фестивалів проводиться у містах з великою кількістю театрів, де сконцентровані кращі театральні сили, завжди є справжні шанувальники театрального мистецтва, де художньо-мистецький пошук посилюється та набуває нових форм.

Важливою, з погляду на ситуацію сучасного театру, лишається проблема підвищення кваліфікації театральних працівників. Саме стаття 20, розділу 5 Закону України «Про театри і театральну справу» з метою підвищення діяльності театрів, а також забезпечення якості театральних постановок передбачає кожні п'ять років проводити атестацію художнього та артистичного персоналу театру. Тому питання підвищення кваліфікації театральних працівників та обміну досвідом потребує державної підтримки у проведенні та участі театральних симпозіумів всеукраїнського та міжнародного значення. Насамперед цими питаннями мають опікуватися центральні органи виконавчої влади в галузі культури.

Іншим важливим чинником розвитку сучасного театрального мистецтва є його нерозривний зв'язок з театальною освітою. Підготовку мистецьких кадрів для театрів ведуть два державні театральні навчальні заклади (Київський театральний інститут ім. Карпенка-Карого, Харківський театральний інститут), університети культури і мистецтв, а також підготовкою акторів і режисерів займається ряд непрофільних державних вишів, які отримали ліцензію і державну акредитацію з підготовки таких спеціальностей.

Матеріально-технічна база непрофільних навчальних закладів вимагає, насамперед, необхідності

у спеціальних аудиторіях оснащених відповідною театальною технікою, сценічними костюмами, реквізитом та елементами декорацій, щоб оформлення нових постановок відповідало сучасному рівню.

Позитивним моментом у підготовці театральних кадрів, слід звернути увагу на те, що значну частину педагогічного складу навчальних закладів складають театральні практики, включаючи художніх керівників театрів, режисерів, відомих майстрів сцени, а також ведучих акторів.

Водночас, варто зазначити, що й досі невідпрацьована модель, на кшталт Російської моделі театрів, яка б забезпечувала можливість активної співпраці театрів і навчальних закладів не тільки в освітньому процесі, але і безпосередньої участі студентів у театральних трупях під час практичної творчої діяльності. Адже актор, який отримав основи майстерності в навчальному театральному закладі, по-справжньому освоює професію в театрі, під час роботи з режисером та досвідченими майстрами сцени. Саме взаємозв'язок театральних педагогів і практиків дає можливість для формування своєї, української акторської школи, яка б визнавалася світовими театральними лідерами.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане, зазначимо що, для більш ефективної діяльності театральної справи потрібна чітко виражена довгострокова концепція розвитку театрального мистецтва України, яка визначала б пріоритети і механізми з вдосконалення нормативно-правової бази театрального мистецтва, збереження театральних традицій та підтримки новаторських підходів, стимулювання галузі до творчого розмаїття, підвищення вимог до мистецького рівня театрів України, створення нових театрів різних форм власності, підготовки кадрів і підвищенню кваліфікованих працівників театрів.

Список використаних джерел:

1. Українська культура та реалізація державної політики в культурній сфері: Аналітичний звіт Міністерства культури і туризму за 2005 рік. – К.: Міністерство культури і туризму України, 2006. – 134 с.
2. Реалізація державної політики у сфері культури і туризму: пріоритети, здобутку, перспективи: Аналітичний звіт Міністерства культури і туризму України за 2006 рік. – К.: Міністерство культури і туризму України, 2007. – 104 с.
3. Реалізація державної політики у галузі культури: Аналітичний звіт Міністерства культури і туризму України за 2007 рік. – К.: Міністерство культури і туризму України, 2008. – 152 с.
4. Національний звіт про культурну політику в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/index.
5. Український театр на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/>.
6. Закон України «Про театри і театральну справу». – Закон України від 31 травня 2005 р. № 2605-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – №25. – С. 31-40.
7. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993
8. Ковтуненко В. І. Український театр у період сучасних суспільних трансформацій (до проблем визначення соціокультурних показників): дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства: спец. 17.00.01 / Ковтуненко Валерій Іванович. – К., 2002. – 251 с.